

การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ของแรงงานนอกระบบ ในจังหวัดเชียงใหม่¹

Preparation for Elder Life of Informal Workers in Chiang Mai Province

พิมลพรรณ บุญยะเสนา² และ สุขุม พันธุ์รงค์²

Pimonpun Boonyasana and Sukhoom Phunnarong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมของแรงงานในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทำการศึกษาโดยการเก็บแบบสอบถามจากแรงงานรับจ้างและแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ อายุในช่วง 50-59 ปี จำนวน 400 ราย

ผลการศึกษาในกลุ่มแรงงานรับจ้าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีการศึกษต่ำกว่าระดับปริญญาตรี มีบ้านพักของตนเอง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำงานนอกสถานที่ เช่น ขับรถรับจ้าง และรับจ้างในภาคเกษตร มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 13,000 บาทต่อเดือน มีการออมเงินโดยการฝากเงินกับธนาคารเป็นหลัก และมูลค่าทรัพย์สินทางการเงินที่มีมากที่สุดคือ เงินฝากในธนาคาร รองลงมาคือ สลากและเงินฝากในกองทุนหมู่บ้าน การประกันความเสี่ยงในชีวิต พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานจะเลือกทำประกันเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย และการทำประกันชีวิตเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในยามชรา และกรณีเจ็บป่วย เสียชีวิต และกรณีทุพพลภาพ ด้านสุขภาพ พบว่า มีแรงงานรับจ้างที่เจ็บป่วยและเป็นโรค ร้อยละ 53.37 ส่วนใหญ่ป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับความดัน โรคเบาหวาน และโรคเกี่ยวกับสายตา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แรงงานมีค่าใช้จ่ายในการรักษาหัวใจสูงกว่าโรคชนิดอื่นๆ การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ พบว่า แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะทำงานเพื่อให้มีรายได้จนถึงอายุเฉลี่ย 66 ปี มีความต้องการทำงานในอาชีพเดิม อาชีพรับจ้างภาคเกษตร และทำงานอิสระเป็นอาชีพที่แรงงานมีความต้องการทำสูงกว่าอาชีพอื่น และมีความต้องการให้มีรายได้หลังเกษียณประมาณ เฉลี่ย 11,000 บาทต่อเดือน ถึงจะเพียงพอต่อการยังชีพ และนอกจากรายได้จากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุยังมีรายได้จากช่องทางอื่นๆ คือ รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน ลูกหลานส่งมาให้ และมีเงินออมที่เก็บไว้ การเตรียมความพร้อมด้านสังคม พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานมีผู้ให้พึ่งพิง หรือพึ่งพาในยามชรา ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว คือ บุตร สามเณร/ภรรยา และพี่น้อง

¹โครงการวิจัย “การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของแรงงานนอกระบบ ในจังหวัดเชียงใหม่” สนับสนุนทุนวิจัยจากทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

²คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

Faculty of Economics, Chiang Mai University, Chiang Mai Province.

Corresponding author e-mail: pui.econ@gmail.com, sukhoomphun@gmail.com

ARTICLE HISTORY: Received 23 January 2019, Revised 30 March 2019, Accepted 08 June 2019

ผลการศึกษากลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ พบว่า ส่วนใหญ่เพศหญิงและชาย เท่าๆ กัน มีอายุเฉลี่ย 54 ปี สถานภาพส่วนใหญ่สมรส ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบอาชีพเป็นเจ้าของร้านขายของชำ ค้าขาย ช่างเสริมสวยตัดผม คนขับรถรับจ้าง ช่างซ่อม เกษตรกร เป็นต้น ลักษณะของที่พักอาศัย พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานมีบ้านพักของตนเอง มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สภาพสังคมดี คือ สังคมน่าอยู่ มีเพื่อนบ้านที่ดี และมีสภาพครอบครัวที่ดี ด้านรายได้ มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 17,000 บาทต่อเดือน ด้านเงินออมหรือทรัพย์สินทางการเงิน พบว่า แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป เลือกที่จะฝากเงินกับธนาคาร และกองทุนหมู่บ้าน โดยมีมูลค่าการฝากเงินกับธนาคารสูงสุด รองลงมาคือการซื้อสลาก และการฝากเงินสหกรณ์ สำหรับการประกันความเสี่ยงในชีวิต พบว่า ส่วนใหญ่เลือกทำประกันชีวิต และเป็นสมาชิกฌาปนกิจ สำหรับการประกันความเสี่ยงจากการประกันชีวิต ส่วนใหญ่ทำประกันชีวิต ผลประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ได้รับผลประโยชน์กรณีแก่ เจ็บป่วย กรณีตาย กรณีทุพพลภาพ ด้านสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ ไม่เจ็บป่วย การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ผู้สูงอายุ พบว่า แรงงาน มีความต้องการทำงาน โดยส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะทำงานจนถึงอายุเฉลี่ย อายุ 66 ปี และต้องการทำงานในอาชีพเดิมเนื่องจากเป็นงานที่มีความถนัด และอาชีพที่แรงงานส่วนใหญ่ทำคือ ขายของชำ รายได้ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำงานเฉลี่ย 16,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้แรงงานยังมีรายได้อื่นๆ อีก คือ รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน ลูกหลานส่งมาให้ เงินออมที่เก็บไว้ ด้านสังคม การพึ่งพิงหลังเกษียณ ส่วนใหญ่แรงงานมีผู้ให้พึ่งพิง หรือพึ่งพาในยามชรา คือ บุตร สามเณร/ภรรยา และพี่น้อง

คำสำคัญ: แรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ

Abstract

This study was a part of a research that aimed to study the informal workers' socioeconomic status and their retirement plans. 400 survey questionnaires were collected from those between 50 to 59 years who provide labor and freelance services.

The results from the labor service group demonstrate that most workers have less than a college degree, have their own home, do off-site work such as taxi driving or farm laboring, earn 13,000 baht per month and save their money mainly at a bank. Their highest-value financial asset is bank savings, followed by lottery and savings at village fund. The majority of the workers in this group have a medical insurance in case of illness and a life insurance that provides benefits as they age, face illness, disability and death. In terms of the workers' health, 53.37 percent of the workers who supply labor suffer from sickness and the most common diseases are hypertension, diabetes and eye problems. The medical expenses for heart disease are reported to be highest compared to the expenses from other diseases. As for the group's preparation for retirement, most aging workers expect to earn a living until they are 66 years old. They wish to pursue the same career, that is farm labor and do freelance work. Freelancing is most favorable. Aging workers expect to earn on average 11,000 baht per month after retirement as this amount is believed to be sufficient for the cost of living.

Besides the income from work and personal savings; elderly workers also receive money from leasing out their assets and from younger family members. In terms of social preparation, most informal-sector laborers have someone they can rely on when aged. Mostly, they will be taken care of by their family members such as children, spouse and siblings.

The results from the freelance service group show an equal number of female and male workers with an average age of 54 years. Most workers are married; hold a degree below the bachelor level and make a living from operating their own grocery store, merchandising, providing hair cut or beauty salon service, taxi driving, repair jobs, farming, for instance. The majority of freelance workers have their own home and good living conditions; meaning they have a good social environment, friendly neighbors and a peaceful family. Freelance workers earn an average of 17,000 baht per month and generally save their money at a bank and village fund. Their highest-value financial asset is bank savings, followed by lottery and savings at cooperatives. They manage life risk by purchasing life insurance and taking up cremation membership. The majority of the workers in this group are in good health but have a life insurance that provides benefits in case of old age, illness, disability and death. As for the group's preparation for retirement, most aging workers expect to work until they reach 66 years of age. They wish to pursue the same career due to their skills. The most popular occupation is grocery merchandising. Aging freelance workers expect to make on average of 16,000 baht per month after retirement. Workers not only have personal savings but also receive other earnings from lending their own assets and from younger family members. In terms of social preparation, most freelance workers will have someone they can rely on to take care of them after retirement such as their children, spouse and siblings.

Keywords: *Informal workers, Elderly life*

บทนำ

ประชากรไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การเพิ่มของประชากรลดลง มีการลดลงของอัตราการตาย เนื่องจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ การดูแลเอาใจใส่สุขภาพของประชาชน การมีบุตรหรือจำนวนบุตรลดลง ส่งผลให้ประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุ และจากเดิมที่ประชากรวัยเด็กต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุ กลายเป็นประชากรวัยผู้สูงอายุ มีการพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าประชากรวัยเด็ก ดังจะเห็นได้จากสถิติสัดส่วนของผู้สูงอายุ มีเพิ่มขึ้นมาก (ตารางที่ 1) จะพบว่า ประเทศไทยมีจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก ปี 2549 จำนวน 6 ล้านกว่าคน เป็น 9 ล้านกว่าคนในปี 2557 ในขณะที่ประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ก็มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเช่นกันจากปี 2549 จำนวน ไม่เกิน

2 แสนคน จนในปี 2557 เพิ่มขึ้นเป็น 2.5 แสนคน นอกจากนี้จากการศึกษาของ ปัทมา ว่าพัฒนางค์ และ ปราโมทย์ ประสาทกุล³ ได้กล่าวว่าการมีผู้สูงอายุจำนวนมากกว่าจำนวนเด็กจะทำให้เกิดปรากฏการณ์ผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก โดยพิจารณาจาก ดัชนีผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี 2548 ดัชนีผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2511 มีผู้สูงอายุ 11 คน ต่อเด็ก 100 คน ในปี 2553 มีผู้สูงอายุ 57 คน ต่อเด็ก 100 คน และคาดการณ์ว่าในปี 2578 จะมีผู้สูงอายุ 174 คน ต่อเด็ก 100 คน ทำให้เกิดการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจจากเดิมที่ประชากรวัยเด็กต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุ กลายเป็นมีการพึ่งพิงของผู้สูงอายุมากกว่าประชากรวัยเด็ก นอกจากนี้จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ.2557⁴ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยในภาคเหนือมีอัตราผู้สูงอายุต่อประชากรสูงที่สุด

จากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้รัฐบาลจะต้องเพิ่มจัดสรรสวัสดิการในเรื่องความเป็นอยู่ สุขภาพ อนามัย และสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ทันกับการเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วของผู้สูงอายุ (ปัทมา ว่าพัฒนางค์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. 2554) ในด้านปัญหาของผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้สูงอายุหลายครอบครัวที่ขาดโอกาสการส่งเสริมสุขภาพ เนื่องมาจากข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจที่จะต้องดูแลตัวเอง ไม่มีบุตรหลานเลี้ยงดู (เยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์. 2554) ผู้สูงอายุบางรายประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว (เล็ก สมบัติ. 2549)

จะเห็นได้ว่าการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุหรือการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมการรองรับสวัสดิการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านเศรษฐกิจรายได้ ด้านสังคมชีวิตความเป็นอยู่คุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ครอบครัว การดูแลผู้สูงอายุ เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่ามีปัญหาหลายๆ ด้านเกิดกับผู้สูงอายุ เช่น ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไม่มีญาติพี่น้อง ลูกหลานดูแล ขาดความอบอุ่น จำนวนประชากรในวัยทำงานต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ ร่างกายไม่แข็งแรง ทрудโทรมตามอายุ การขาดรายได้ที่จะเข้ารักษาพยาบาล ไม่มีสวัสดิการในการรักษาพยาบาล สภาพชีวิตความเป็นอยู่ย่ำแย่เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่มีเตรียมความพร้อมมาก่อน ทำให้ไม่มีความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประเทศไทยคือ รัฐบาลจะต้องจัดสรรงบประมาณในการดูแลผู้สูงอายุ เช่น สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การบริการสาธารณะต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ

³ปัทมา ว่าพัฒนางค์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. ประชากรไทยในอนาคต. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.htm>. 25 พฤศจิกายน 2558

⁴สำนักงานสถิติแห่งชาติ. บทสรุปบริการ การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/elderlyworkExc57.pdf>. 26 พฤศจิกายน 2558

ตารางที่ 1: จำนวนประชากรทั่วราชอาณาจักรและจังหวัดเชียงใหม่จำแนกตามอายุระหว่าง พ.ศ. 2548 - 2557

จำนวนประชากร	2548	2549	2550	2551	2552
ทั่วราชอาณาจักร					
อายุ 0-59 ปี	54,655,121	54,862,026	54,834,959	54,923,501	55,017,745
อายุ 60 ปีขึ้นไป	6,335,988	6,533,470	6,705,061	6,904,598	7,176,819
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)		3.12	2.63	2.98	3.94
จังหวัดเชียงใหม่					
อายุ 0-59 ปี	1,322,013	1,334,246	1,333,353	1,334,824	1,333,616
อายุ 60 ปีขึ้นไป	182,783	185,933	188,344	193,002	200,057
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)		1.72	1.30	2.47	3.66
จำนวนประชากร	2553	2554	2555	2556	2557
ทั่วราชอาณาจักร					
อายุ 0-59 ปี	55,086,705	55,140,054	55,166,289	54,916,492	54,843,596
อายุ 60 ปีขึ้นไป	7,493,227	7,811,450	8,170,909	8,734,101	9,110,754
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)	4.41	4.25	4.60	6.89	4.31
จังหวัดเชียงใหม่					
อายุ 0-59 ปี	1,333,792	1,333,372	1,331,864	1,324,762	1,320,035
อายุ 60 ปีขึ้นไป	208,066	217,025	227,654	243,646	256,873
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)	4.00	4.31	4.90	7.02	5.43

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2558)

ในด้านความพร้อมของแรงงานในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จากงานวิจัยของ พรทิพย์ เนติภารัตนกุล (2557) ที่ได้ศึกษาความพร้อมของแรงงานนอกระบบ อายุในช่วง 40-59 ปี พบว่า แรงงานส่วนใหญ่มีความพร้อมในมิติสังคม การเตรียมตัวรับมือกับสภาพที่เปลี่ยนแปลง การเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน สังคม มีความพร้อมในด้านสวัสดิการสังคม ด้านการใช้เวลาว่างและงานอดิเรก ในด้านสุขภาพแรงงานก็มีความพร้อมมากเช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย การพยายามพึ่งพาตนเอง ติดตามข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ แต่ในมิติด้านเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยมีหลายสิ่งที่ยังไม่มีความพร้อมในการวางแผนการเงิน การออมการไม่ทำบัญชีรายรับรายจ่าย การหารายได้อื่น สำหรับแรงงานที่ไม่มีความพร้อม พบว่า มีความไม่พร้อมของแรงงานนอกระบบในมิติต่าง ๆ คือ มิติด้านสังคม การไม่เคยเจ็บป่วย ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ขาดความช่วยเหลือผู้อื่นไม่ได้ ไม่มีบทบาทในสังคม ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวไม่ดี มิติด้านเศรษฐกิจ การไม่มีบุตร รายได้ต่ำ ไม่มีเงินออม มีความต้องการความช่วยเหลือ มิติด้านสุขภาพ คือการไม่ให้ความสำคัญด้านสังคม ที่อยู่อาศัย พึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐ แต่ไม่ต้องการการสนับสนุนทางความรู้ มิติด้านที่อยู่อาศัย พบว่า รายได้ต่ำไม่มีเงินออม ไม่มีบทบาทในชุมชน มีความสัมพันธ์ไม่ดีกับครอบครัว นอกจากนี้ แรงงานนอกระบบยังขาดสวัสดิการ ความคุ้มครองที่เหมาะสมและเพียงพอเท่าที่ควร (ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. 2554)

ปัจจุบันมีการศึกษาถึงสังคมผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และประชาชนเองก็เริ่มที่จะได้รับข้อมูล และมีการเตรียมความพร้อม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีงานทำที่เป็นแรงงานในระบบ ซึ่งประชาชนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างมั่นคง และมีรายได้สูงกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มแรงงานนอกระบบ จึงสามารถวางแผนและเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยชราได้ดี เช่น มีการทำประกันสุขภาพ การมีความพร้อมทางด้านครอบครัว ที่อยู่อาศัย ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบ ซึ่งแรงงานนอกระบบถือได้ว่าเป็นแรงงานกลุ่มสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นแรงงานที่เลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอด แม้ว่าภาครัฐได้มีการผลักดันให้แรงงานนอกระบบเข้าสู่ระบบเพื่อให้ได้รับสวัสดิการและการช่วยเหลือจากภาครัฐ แต่ก็ยังมีแรงงานนอกระบบที่ยังไม่เข้าสู่ระบบ มีลักษณะการทำงานที่แรงงานหาเช้ากินค่ำ มีรายได้ไม่แน่นอน มีปัญหาไม่ได้รับการจ้างอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุของแรงงานนอกระบบในจังหวัดเชียงใหม่ของแรงงานกลุ่มนี้ เพื่อให้ทราบถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของแรงงานนอกระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบในการเข้าสู่ผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบการศึกษาคือ คือ การศึกษาแรงงานนอกระบบในช่วงอายุ 50-59 ปี โดยศึกษาถึงการ ศึกษาถึงสภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสุขภาพ ของแรงงานนอกระบบ โดยศึกษาถึง ข้อมูลทั่วไปของแรงงาน อาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม การศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนบุตร การศึกษาบุตร พฤติกรรมการใช้จ่าย ที่พักอาศัย สภาพสังคม ชุมชนที่อยู่อาศัย สภาพของครอบครัว การรักษาสุขภาพ ภาวะการเจ็บป่วย โรคประจำตัว อาหาร การบริโภคต่าง ๆ และศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ผู้สูงอายุ โดย จำแนกความพร้อมออกเป็น 3 ด้าน คือ ความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ สำหรับการวัดระดับความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ จะพิจารณาจากการคาดการณ์ถึงอาชีพที่จะทำในวัยสูงอายุ การเตรียมพร้อมถึงรายได้ที่จะได้รับและค่าใช้จ่ายยามสูงอายุ ความเพียงพอของเงินออมที่จะไว้ใช้จ่าย การมีหลักประกันทางรายได้ ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ถือครอง ส่วนการเตรียมความพร้อมในด้านสังคม พิจารณาจากสภาพที่พักอาศัยที่จะใช้อาศัยในวัยสูงอายุ สภาพสังคม ชุมชน สภาพครอบครัว เช่น อยู่บ้านตนเอง หรือ อาศัยอยู่กับบุตรหลาน ญาติพี่น้อง หรือสถานสงเคราะห์

ในการศึกษานี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากแรงงานนอกระบบ โดย จำแนกกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทำงานรับจ้าง มีรายได้ประจำแต่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน และกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป จำนวน 400 ชุด ในกลุ่มแรงงานนอกระบบ อายุ 50-59 ปี ในจังหวัดเชียงใหม่ และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการทางสถิติ หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และไคสแควร์ โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่ทำงานรับจ้าง มีรายได้ประจำแต่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน เช่น รับจ้างภาคเกษตร ประมง คนรับใช้ คนทำงานบ้าน ผู้รับงานไปทำที่บ้าน ผู้ทำงานนอกสถานที่ ผู้รับจ้างทำของ รับจ้างตามฤดูกาล แรงงานในกิจการประมง คนรับใช้ตามบ้าน

2. กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป เช่น คนขับรถรับจ้าง เกษตรกร ชวนา ชาวสวน แม่ค้า หาบแร่ แผงลอย ช่างเสริมสวยตัดผม ช่างซ่อม เจ้าของร้านขายของชำ คนขับรถแท็กซี่ คนเก็บขยะ คนเก็บเศษกระดาษและโลหะ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.1 สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มแรงงานรับจ้าง

ลักษณะของแรงงานนอกระบบกลุ่มแรงงานรับจ้าง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีการศึกษาที่ไม่สูงมากนัก ส่วนใหญ่การศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ลักษณะของการประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นผู้ที่รับทำงานนอกสถานที่ เช่น ขับรถรับจ้าง และรับจ้างทำงานในภาคเกษตร ด้านความเป็นอยู่แรงงานมีบ้านพักของตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีแรงงานบางส่วนที่ยังไม่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่พักอาศัย เช่น เช่าบ้านพัก เช่าคอนโด ห้องพัก หรืออาศัยอยู่กับผู้อื่น สำหรับสภาพความเป็นอยู่ส่วนใหญ่มีสภาพสังคมที่ดี น่ายู่ มีเพื่อนบ้านที่ดี เจียบสงบ และไม่มีปัญหาอาชญากรรม

ด้านรายได้ พบว่า กลุ่มแรงงานรับจ้างส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 13,000 บาทต่อเดือน ส่วนรายได้รวมของครอบครัว เฉลี่ยประมาณ 35,000 บาทต่อเดือน และแรงงานส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่ารายได้ โดยมีรายจ่ายเฉลี่ย 4,500 บาทต่อเดือน สำหรับรายจ่ายหลักของแรงงานคือ ค่างานสังคม เช่น ค่างานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ รองลงมาคือ ค่ารักษาพยาบาล และค่าเทอมบุตร สำหรับค่างานสังคม พบว่า แรงงานร้อยละ 55.44 มีค่าใช้จ่ายด้านงานสังคม เฉลี่ยประมาณ 600 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 39.38 มีรายจ่ายค่ารักษาพยาบาล เฉลี่ยประมาณ 1,500 บาทต่อเดือน และแรงงานร้อยละ 28.50 มีรายจ่ายค่าการศึกษาบุตร เฉลี่ยประมาณ 9,000 บาทต่อเดือน

ด้านการเงินออมหรือทรัพย์สินทางการเงิน เพื่อใช้ในยามเกษียณ พบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มแรงงานรับจ้างออมเงินโดยการฝากเงินกับธนาคารเป็นหลัก และมูลค่าทรัพย์สินทางการเงินที่มีมากที่สุดคือ เงินฝากในธนาคาร รองลงมาคือ สลาก และเงินฝากในกองทุนหมู่บ้าน สำหรับการฝากเงินกับธนาคาร เฉลี่ยประมาณ 65,000 บาท และนอกจากการฝากเงินกับธนาคารแล้วแรงงานได้เข้าร่วมฝากเงินกับแหล่งทุนอื่น ๆ เช่น ฝากเงินในกองทุนหมู่บ้านเฉลี่ยประมาณ 25,000 บาท ฝากสหกรณ์เฉลี่ยประมาณ 2,000 บาท ฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ เฉลี่ยประมาณ 7,500 บาท และมีการซื้อสลากออมสินมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 35,000 บาท และเงินสด ประมาณ 8,000 บาท เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงินออมนอกจากการออมในรูปเงินฝากธนาคารและเงินสดแล้ว พบว่า ระดับรายได้ของแรงงานที่แตกต่างกันจะทำให้มีการออมในรูปแบบที่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 8,000 บาทต่อเดือนมักจะเลือกฝากเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ที่มีรายได้ 8,000-15,000 บาทต่อเดือน มักจะเลือกฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และประกันสะสมทรัพย์ และผู้ที่มีรายได้สูงกว่า 15,000 บาทต่อเดือน มักจะออมเงินผ่านกองทุนหมู่บ้าน และเงินฝากสหกรณ์เป็นหลัก

ด้านหนี้สิน พบว่า แรงงานร้อยละ 11.40 มีหนี้สินจากการซื้อที่พักอาศัย โดยมีหนี้สินจากการผ่อนบ้าน เฉลี่ยประมาณ 7,000 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 16.58 มีหนี้จากการผ่อนรถยนต์ เฉลี่ยประมาณ 6,000 บาทต่อเดือน โดยมีระยะเวลาในการผ่อนรถยนต์คงเหลืออีก 1 ปี และแรงงานร้อยละ 23.83 มีหนี้สินจากการผ่อนรถจักรยานยนต์ เฉลี่ยประมาณ 2,500 บาทต่อเดือน

โดยมีระยะเวลาในการผ่อนรถจักรยานยนต์คงเหลืออีก 1 ปี มีเพียงแรงงานบางส่วนที่ซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า ด้วยการผ่อน โดยผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า เฉลี่ยประมาณ 1,600 บาทต่อเดือน และมีระยะเวลาในการผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้าคงเหลืออีกประมาณ 1 ปี

การประกันความเสี่ยงในชีวิต พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานจะเลือกทำประกันเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย และการทำประกันชีวิตเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในยามชรา และกรณีเจ็บป่วย เสียชีวิต และกรณีทุพพลภาพ โดยรายจ่ายจากการประกันความเสี่ยง พบว่า แรงงานกลุ่มแรงงานรับจ้างร้อยละ 27.98 เลือกที่ทำประกันเพื่อรักษาพยาบาล โดยมีค่าประกันเฉลี่ย 500 บาทต่อปี แรงงานร้อยละ 16.06 เลือกที่จะทำประกันชีวิตเพื่อเป็นการประกันความเสี่ยงในชีวิต โดยจำนวนเงินที่ต้องจ่ายค่าประกันชีวิตเฉลี่ย 26,000 บาทต่อปี ซึ่งการทำประกันนั้นเป็นการเลือกทำประกันเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ยามชรา เฉลี่ย 5,000 บาท ผลประโยชน์กรณีเจ็บป่วย เฉลี่ย 23,000 บาท ผลประโยชน์กรณีเสียชีวิต เฉลี่ย 200,000 บาท และผลประโยชน์กรณีทุพพลภาพ เฉลี่ย 100,000 บาท แรงงานบางส่วน (ร้อยละ 8.29) เข้าร่วมกลุ่มฌาปนกิจ โดยมีรายจ่ายเฉลี่ย 2,000 บาทต่อปี และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำฌาปนกิจเฉลี่ย 100,000 บาท แรงงานบางส่วน (ร้อยละ 4.15) ได้ทำประกันวินาศภัย โดยมีผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการประกันวินาศภัย เฉลี่ย 10,000 บาท การทำประกันภัย มีแรงงานไม่กี่ราย (ร้อยละ 1.55) ที่ทำประกันภัย ซึ่งมีผลประโยชน์ที่ได้รับจากประกันภัย เฉลี่ย 150,000 บาท

ด้านสุขภาพ พบว่า มีแรงงานรับจ้างที่เจ็บป่วยและเป็นโรค ร้อยละ 53.37 และแรงงานที่ไม่เจ็บป่วย ร้อยละ 46.63 สำหรับแรงงานที่เจ็บป่วย พบว่า ส่วนใหญ่ป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับความดัน โรคเบาหวาน และโรคเกี่ยวกับสายตา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แรงงานมีค่าใช้จ่ายในการรักษาหัวใจสูงกว่าโรคชนิดอื่นๆ สำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาโรค พบว่า โรคเกี่ยวกับความดัน มีแรงงานร้อยละ 30.05 เป็นโรคเกี่ยวกับความดัน มีค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคความดันเฉลี่ย 1,500 บาทต่อปี โรคเบาหวาน แรงงานร้อยละ 17.62 เป็นโรคเบาหวาน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคเบาหวาน เฉลี่ย 4,000 บาทต่อปี โรคเกี่ยวกับสายตา แรงงานร้อยละ 13.47 ป่วยทางด้านสายตาและมีค่าใช้จ่ายในการรักษาสายตา เฉลี่ย 2,500 บาทต่อปี โรคเกี่ยวกับกระดูก แรงงานร้อยละ 8.29 ป่วยทางด้านกระดูก โดยมีค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคกระดูก เฉลี่ย 4,000 บาทต่อปี โรคหัวใจ แรงงานร้อยละ 5.70 เป็นโรคหัวใจ มีค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคหัวใจ เฉลี่ย 30,000 บาทต่อปี

1.2 สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ

ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี คือ การศึกษาระดับประถมศึกษา และในการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ เป็นเจ้าของร้านขายของชำ ค้าขาย ช่างเสริมสวยตัดผม คนขับรถรับจ้าง ช่างซ่อม เกษตรกร เป็นต้น ลักษณะของที่พักอาศัย พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานมีบ้านพักของตนเอง มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สภาพสังคมดี คือ สังคมน่าอยู่ มีเพื่อนบ้านที่ดี และมีสภาพครอบครัวที่ดี

ด้านรายได้ พบว่า แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 17,000 บาทต่อเดือน ส่วนรายได้ของครอบครัวส่วนใหญ่ เฉลี่ยประมาณ 34,000 บาทต่อเดือน ด้านค่าใช้จ่าย แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป ส่วนใหญ่มีรายจ่ายไม่สูงมากนัก เฉลี่ยประมาณ 5,000 บาทต่อเดือน สำหรับรายจ่ายส่วนใหญ่ของแรงงานคือ ค่างานสังคม ซึ่งแรงงานร้อยละ 63.29 มีรายจ่ายค่างานสังคม เฉลี่ยประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 32.37 มีค่ารักษา

พยาบาล ส่วนใหญ่ เฉลี่ยประมาณ 3,000 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 30.43 ต้องจ่ายค่าการศึกษาบุตร เฉลี่ยประมาณ 11,000 บาทต่อเดือน

การออมเงินเพื่อใช้ในยามเกษียณ พบว่า แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป เลือกที่จะฝากเงินกับธนาคาร และกองทุนหมู่บ้าน โดยมีมูลค่าการฝากเงินกับธนาคารสูงสุด รองลงมาคือ การซื้อสลาก และการฝากเงินสหกรณ์ สำหรับการฝากเงินกับธนาคาร ส่วนใหญ่มีเงินฝากธนาคาร เฉลี่ย 131,000 บาท และเงินฝากกองทุนหมู่บ้าน เฉลี่ย 15,000 บาท เงินฝากสหกรณ์ เฉลี่ย 27,000 บาท เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์ เฉลี่ย 19,000 บาท สลาก เฉลี่ย 47,000 บาท และเงินสด เฉลี่ย 20,000 บาท ด้านหนี้สิน แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไปบางส่วนมีหนี้สินจากบ้านพัก รถยนต์ รถจักรยานยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า โดยแรงงานร้อยละ 7.25 มีหนี้สินผ่อนบ้าน เฉลี่ย 14,000 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 22.71 มีหนี้สินรถยนต์ เฉลี่ย 6,000 บาทต่อเดือน ระยะเวลาในการผ่อนรถยนต์คงเหลืออีก 1 ปี แรงงานร้อยละ 25.60 ผ่อนรถจักรยานยนต์ ระยะเวลาในการผ่อนรถจักรยานยนต์คงเหลืออีก 1 ปี (ร้อยละ 100.00) เฉลี่ย 2,000 บาทต่อเดือน แรงงานร้อยละ 9.18 ผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า เฉลี่ย 2,000 บาทต่อเดือน

การประกันความเสี่ยงในชีวิต พบว่า แรงงานผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป ส่วนใหญ่เลือกทำประกันชีวิต และเป็นสมาชิกฌาปนกิจ สำหรับการประกันความเสี่ยงจากการประกันชีวิต พบว่า แรงงานร้อยละ 28.02 เลือกทำประกันชีวิต ส่วนใหญ่ทำประกันชีวิตโดยจ่ายเงินที่ต้องจ่ายค่าประกันชีวิต เฉลี่ย 10,000 บาทต่อปี สำหรับผลประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ได้รับผลประโยชน์กรณีแก่ เฉลี่ย 17,000 บาท ผลประโยชน์กรณีเจ็บป่วย เฉลี่ย 13,000 บาท ผลประโยชน์กรณีตายเฉลี่ย 200,000 บาท ผลประโยชน์กรณีทุพพลภาพ เฉลี่ย 300,000 บาท ด้านการทำฌาปนกิจ พบว่า แรงงานร้อยละ 15.46 ทำฌาปนกิจ เฉลี่ย 1,400 บาทต่อปี ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำฌาปนกิจ เฉลี่ย 110,000 บาท การทำประกันภัย แรงงานบางส่วน ร้อยละ 3.38 ทำประกันภัย ซึ่งต้องจ่ายค่าประกันภัย เฉลี่ย 3,000 บาทต่อปี ผลประโยชน์ที่ได้รับจากประกันภัย เฉลี่ย 50,000 บาท การทำประกันค่ารักษาพยาบาล แรงงานร้อยละ 1.93 ทำประกันค่ารักษาพยาบาล เฉลี่ย 2,000 บาทต่อปี

ด้านสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ ไม่เจ็บป่วย (ร้อยละ 68.60) และเจ็บป่วย/เป็นโรค (ร้อยละ 31.40) โดยส่วนใหญ่ป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับความดัน และโรคเบาหวาน สำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษา พบว่า แรงงานร้อยละ 16.43 มีค่ารักษาโรคความดัน เฉลี่ย 2,000 บาทต่อปี โรคสายตา แรงงานร้อยละ 3.38 มีค่าใช้จ่ายในการรักษา เฉลี่ย 1,600 บาทต่อปี โรคกระดูก แรงงานร้อยละ 3.86 มีค่าใช้จ่ายในการรักษา เฉลี่ย 6,000 บาทต่อปี โรคเบาหวาน แรงงานร้อยละ 10.63 มีค่าใช้จ่ายในการรักษา เฉลี่ย 5,000 บาทต่อปี โรคหัวใจ แรงงานร้อยละ 0.97 มีค่าใช้จ่ายในการรักษา เฉลี่ย 10,000 บาทต่อปี

2. ผลการศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบ

2.1 การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ผู้สูงอายุของกลุ่มแรงงานรับจ้าง

ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ ได้จำแนกออกเป็นการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสุขภาพ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

การเตรียมความพร้อมด้านด้านเศรษฐกิจ แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะทำงานเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูตนเอง ไม่เป็นภาระพึ่งพิงผู้อื่น โดยช่วงอายุที่ต้องการทำงานคือทำงานจนถึงอายุ 65 ปี (ร้อยละ 36.79) หรือโดยเฉลี่ย 66 ปี สำหรับอาชีพที่ต้องการทำงานแรงงานส่วนใหญ่ยังคงมีความต้องการทำงานในอาชีพเดิมก่อนเกษียณอายุ (ร้อยละ 60.10) มากกว่าการเปลี่ยนอาชีพ

ใหม่ซึ่ง การทำงานอาชีพเดิมเนื่องมาจากเป็นอาชีพที่แรงงานมีความถนัดและมีความชำนาญมากกว่า การเรียนรู้ในอาชีพใหม่ สำหรับอาชีพที่แรงงานต้องการทำมักจะเป็นอาชีพทางด้านรับจ้างภาคเกษตร (ร้อยละ 30.57) ทำงานอิสระ (ร้อยละ 19.69) รับจ้างตามฤดูกาล (ร้อยละ 10.88) และมีความต้องการให้มีรายได้จากการทำงานหลังเกษียณประมาณ 5,000 - 10,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 43.12) ถึงจะเพียงพอต่อการยังชีพ การเตรียมความพร้อมทางด้านรายได้นอกจากจะมีรายได้จากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุยังมีการเตรียมเงินรายได้จากช่องทางอื่นๆ อีก คือ รายได้ที่จะได้รับจากการให้เช่าทรัพย์สินของตนเอง 5,000 - 8,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 66.67) เงินรายได้ที่จะได้รับจากการที่ลูกหลานส่งมาให้ 1,000 - 3,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 31.73) และมีเงินออมที่เก็บไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน 30,000 - 50,000 บาท (ร้อยละ 54.29)

การเตรียมความพร้อมด้านสังคม พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานมีผู้ให้พึ่งพิง หรือพึ่งพาในยามชรา (ร้อยละ 91.71) ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่จะดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว คือ บุตร (ร้อยละ 59.07) สามี/ภรรยา (ร้อยละ 34.72) และพี่น้อง (ร้อยละ 25.91) ด้านที่พักอาศัย แรงงานส่วนใหญ่มีบ้านพักของตัวเอง (ร้อยละ 68.39) แต่ก็ยังมีแรงงานบางส่วนที่ยังต้องเช่าบ้านพักหรือห้องพักเพื่อให้อยู่อาศัย

การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพในการทำงานหลังเกษียณส่วนใหญ่ พบว่า แรงงานมีการทำหลักประกันสุขภาพให้กับตนเองไว้ (ร้อยละ 87.05) นอกจากนี้แรงงานยังได้ทำประกันชีวิตที่ได้รับผลประโยชน์ครอบคลุมไปถึงกรณีชรา เจ็บป่วย เสียชีวิต ทุพพลภาพ เป็นต้น

สวัสดิการและความช่วยเหลือที่ต้องการยามชราภาพ

สวัสดิการและความช่วยเหลือที่ต้องการยามชราภาพ คือ การประกันสุขภาพ การรักษาพยาบาล บริการสาธารณสุข โภคราคาพิเศษ เงินช่วยเหลือพิเศษ เช่น ค่าทำศพ ค่าทุพพลภาพ และเงินประกันรายได้หลังเกษียณ

2.2 การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ

ตารางที่ 2 อธิบายถึงการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า แรงงาน มีความต้องการทำงาน โดยส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะทำงานจนถึงอายุเฉลี่ย อายุ 63 ปี และต้องการทำงานในอาชีพเดิมเนื่องจากเป็นงานที่มีความถนัด และอาชีพที่แรงงานส่วนใหญ่ทำคือ ขายของชำ สำหรับรายได้ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำงาน 15,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป (ร้อยละ 29.95) ทั้งนี้แรงงานยังมีรายได้อื่น ๆ อีก คือ รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน 3,001 - 5,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 57.14) ลูกหลานส่งมาให้ 500 - 3,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 38.23) เงินออมที่เก็บไว้ 50,001 - 100,000 บาท (ร้อยละ 45.45)

ตารางที่ 3 อธิบายถึงการเตรียมความพร้อมด้านสังคม พบว่า ผู้ประกอบอาชีพอิสระมากกว่าร้อยละ 86 มีผู้ดูแลยามแก่ชรา โดยมักจะมีบุตรเป็นผู้ดูแล ด้านที่พักอาศัยผู้ประกอบการอาชีพอิสระมีที่พักอาศัยของตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้อื่นมากกว่าร้อยละ 88

ตารางที่ 4 อธิบายถึงการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพในการทำงานหลังเกษียณส่วนใหญ่ พบว่า ผู้ประกอบอาชีพอิสระร้อยละ 88 มักมีการทำประกันสุขภาพไว้รองรับยามแก่ชรา และนอกจากนี้ยังมีการทำประกันชีวิตที่ได้รับผลประโยชน์ถึงกรณีชรา เจ็บป่วย เสียชีวิต และทุพพลภาพ

สวัสดิการและความช่วยเหลือที่ต้องการยามชราภาพ

สวัสดิการและความช่วยเหลือที่ต้องการยามชราภาพ การประกันสุขภาพ การรักษาพยาบาล เงินประกันรายได้หลังเกษียณ บริการสาธารณสุข โภคราคาพิเศษ เงินช่วยเหลือพิเศษ เช่น ค่าทำศพ ค่าทุพพลภาพ

ตารางที่ 2: การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพอิสระ

การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ	แรงงานรับจ้าง (ร้อยละ)	ผู้ประกอบอาชีพอิสระ (ร้อยละ)
คาดว่าจะทำงานจนถึงอายุ (ปี)		
ไม่เกิน 55 ปี	0.52	0.97
60 - 63 ปี	27.98	36.71
65 ปี	36.79	21.26
66 - 68 ปี	2.59	1.45
70 ปี	24.35	28.50
75 ปี	2.07	3.38
80 ปี	5.70	7.73
รวม	100.00	100.00
เฉลี่ย	66	66
อาชีพที่คาดว่าจะทำเมื่ออายุ 60 ปีขึ้นไป*		
ทำงานอาชีพเดิม	60.10	82.13
ไม่ทำงาน	18.65	14.01
อาชีพที่ต้องการทำ: ทำงานรับจ้าง*		
รับจ้างภาคเกษตร	30.57	12.08
เกษตร	8.29	3.38
ประมง	0.52	
คนรับใช้	3.11	0.97
คนทำงานบ้าน	3.63	1.93
คนรับใช้ตามบ้าน	3.11	1.45
อาชีพที่ต้องการทำ: อาชีพอิสระทั่วไป*		
รับงานมาทำนอกสถานที่	5.70	0.97
รับจ้างทำของ	10.36	3.38
รับจ้างตามฤดูกาล	10.88	4.35
ทำในกิจการประมง	1.04	
ทำงานอิสระ	19.69	22.22
ขับรถ	2.59	3.86
ทำสวน	5.70	7.73
แผงลอย	4.66	5.80
ตัดผม	2.59	1.93
ช่างซ่อม	2.59	3.86
ขายของชำ	7.77	13.53
ขับรถแท็กซี่	0.52	
เก็บขยะ	4.15	0.48
เก็บโลหะ	2.59	0.48

ตารางที่ 2: (ต่อ)

การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ	แรงงานรับจ้าง (ร้อยละ)	ผู้ประกอบการอาชีพอิสระ (ร้อยละ)
รายได้ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำงานหลังเกษียณ		
ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน	34.73	27.41
5,001 - 8,000 บาทต่อเดือน	20.96	20.81
8,001 - 10,000 บาทต่อเดือน	22.16	11.17
10,001 - 15,000 บาทต่อเดือน	5.39	10.66
15,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป	16.77	29.95
รวม	100.00	100.00
เฉลี่ย	11,199	15,877
รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน		
3,001 - 5,000 บาทต่อเดือน	33.33	57.14
5,001 - 8,000 บาทต่อเดือน	66.67	14.29
8,000 บาทต่อเดือน ขึ้นไป		28.58
รวม	100.00	100.00
เฉลี่ย	6,333	7,857
ลูกหลานส่งให้		
500 - 3,000 บาทต่อเดือน	45.19	38.23
3,001 - 5,000 บาทต่อเดือน	27.88	35.29
5,001 - 8,000 บาทต่อเดือน	8.65	4.90
8,001 - 10,000 บาทต่อเดือน	11.54	11.76
10,000 บาทต่อเดือน ขึ้นไป	6.73	9.80
รวม	100.00	100.00
เฉลี่ย	5,783	6,069
เงินออมที่เก็บไว้		
ไม่เกิน 15,000 บาท	7.14	3.64
15,001 - 30,000 บาท	10.00	5.45
30,001 - 50,000 บาท	54.29	9.09
50,001 - 100,000 บาท	14.29	45.45
มากกว่า 100,000 บาท	14.29	36.36
รวม	100.00	100.00
เฉลี่ย	100,214	210,673

หมายเหตุ: *คิดร้อยละจากจำนวนผู้ตอบ

ตารางที่ 3: การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของผู้ประกอบอาชีพอิสระ

การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของผู้ประกอบอาชีพอิสระ	แรงงานรับจ้าง (ร้อยละ)	ผู้ประกอบอาชีพอิสระ (ร้อยละ)
การพึ่งพิงหลังเกษียณ		
ไม่มีคนพึ่งพิง	8.29	13.04
มีคนให้พึ่ง	91.71	86.96
รวม	100.00	100.00
ผู้ดูแลหลังเกษียณ*		
พึ่งพิงสามีภรรยา	34.72	36.71
พึ่งพิงลูก	59.07	65.70
พึ่งพิงหลาน	24.35	14.01
พึ่งพิงพี่น้อง	25.91	16.91
พึ่งพิงชุมชน	15.03	7.73
ที่พักอาศัย		
บ้านพักของตนเอง	68.39	88.89
เช่าบ้านพัก	9.84	3.38
คอนโด/ห้องพักของตนเอง	2.07	0.48
เช่าคอนโด/ห้องพัก	13.99	2.90
อาศัยอยู่บ้านเพื่อน/ญาติ	5.70	4.35
รวม	100.00	100.00

หมายเหตุ: *คิดร้อยละจากจำนวนผู้ตอบ

ตารางที่ 4: การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพของผู้ประกอบอาชีพอิสระ

การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพของผู้ประกอบอาชีพอิสระ*	แรงงานรับจ้าง (ร้อยละ)	ผู้ประกอบอาชีพอิสระ (ร้อยละ)
การมีหลักประกันสุขภาพ	87.05	88.41
การทำประกันชีวิต		
ได้รับผลประโยชน์กรณีชรา	1.55	1.45
ได้รับผลประโยชน์กรณีเจ็บป่วย	12.95	9.66
ได้รับผลประโยชน์กรณีเสียชีวิต	20.21	28.99
ได้รับผลประโยชน์กรณีทุพพลภาพ	0.52	0.97
การทำประกันภัย	1.55	3.38
การทำประกันวินาศภัย	4.15	0.48
ฌาปนกิจ	8.29	15.46

หมายเหตุ: *คิดร้อยละจากจำนวนผู้

2.3 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคลและการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ผู้สูงอายุทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาชีพและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาชีพและการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ผู้สูงอายุทางการเงิน (ตารางที่ 5) ที่ได้จำแนกกลุ่มอาชีพออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ทำงานรับจ้าง และกลุ่มผู้ประกอบการอิสระทั่วไป กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินโดยการออมในรูปแบบต่างๆ คือ ฝากเงินกับธนาคาร เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน เงินฝากสหกรณ์ เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์ ออมสลากออมทรัพย์ และการออมเป็นเงินสด พบว่า กลุ่มอาชีพมีความสัมพันธ์กับการออมโดยการฝากเงิน กองทุนหมู่บ้านและการฝากเงินกับสหกรณ์ ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.002 และ 0.005 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และ .10 ตามลำดับ

ตารางที่ 5: ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาชีพและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาชีพและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน	Pearson Chi-Square Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)*
ฝากเงินกับธนาคาร	.462 ^a	1	.497
เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน	9.385 ^a	1	.002*
เงินฝากสหกรณ์	7.775 ^a	1	.005*
เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์	.169 ^a	1	.681
ออมสลากออมทรัพย์	.049 ^a	1	.825
ออมเป็นเงินสด	1.090 ^a	1	.297

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รายเดือนส่วนบุคคล ซึ่งจำแนกออกเป็นช่วง ๆ กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินโดยการออมในรูปแบบต่าง ๆ (ตารางที่ 6) พบว่า รายได้ส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินการฝากเงินกับกองทุนหมู่บ้าน ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.000 ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และรายได้ส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินในการออมโดยฝากเงินกับธนาคาร การออมเงินโดยฝากกลุ่มออมทรัพย์ การออมด้วยสลากออมทรัพย์ และการออมเป็นเงินสด ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.013 0.045 0.035 และ 0.004 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ตามลำดับ

ตารางที่ 6: ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน	Pearson Chi-Square Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)*
ฝากเงินกับธนาคาร	19.312a	8	.013*
เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน	30.449a	8	.000*
เงินฝากสหกรณ์	13.370a	8	.100
เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์	15.807a	8	.045*
ออมสลากออมทรัพย์	16.530a	8	.035*
ออมเป็นเงินสด	22.338a	8	.004*

หมายเหตุ: ช่วงของรายได้จำแนกเป็น 1,001 - 3,000 บาทต่อเดือน 3,001 - 5,000 บาทต่อเดือน 5,001 - 8,000 บาทต่อเดือน 8,001 - 10,000 บาทต่อเดือน 10,001 - 15,000 บาทต่อเดือน 15,001 - 30,000 บาทต่อเดือน 30,001 - 50,000 บาทต่อเดือน 50,001 - 100,000 บาทต่อเดือน และมากกว่า 100,000 บาทต่อเดือน

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รายเดือนของครัวเรือนกับการเตรียมความพร้อมทางการเงินโดยการออมในรูปแบบต่าง ๆ (ตารางที่ 7) พบว่า รายได้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินด้าน เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน และเงินฝากกลุ่มออมทรัพย์ ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.000 ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และรายได้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการเตรียมความพร้อมทางการเงินในการออมโดยฝากเงินกับธนาคารและการออมเงินโดยฝากสหกรณ์ ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.011 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ตารางที่ 7: ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนและการเตรียมความพร้อมทางการเงิน	Pearson Chi-Square Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)*
ฝากเงินกับธนาคาร	21.398a	9	.011*
เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน	51.392a	9	.000*
เงินฝากสหกรณ์	21.343a	9	.011*
เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์	31.657a	9	.000*
ออมสลากออมทรัพย์	13.100a	9	.158
ออมเป็นเงินสด	10.180a	9	.336

หมายเหตุ : ช่วงของรายได้จำแนกเป็น 500 - 1,000 บาทต่อเดือน 1,001 - 3,000 บาทต่อเดือน 3,001 - 5,000 บาทต่อเดือน 5,001 - 8,000 บาทต่อเดือน 8,001 - 10,000 บาทต่อเดือน 10,001 - 15,000 บาทต่อเดือน 15,001 - 30,000 บาทต่อเดือน 30,001 - 50,000 บาทต่อเดือน 50,001 - 100,000 บาทต่อเดือน มากกว่า 100,000 บาทต่อเดือน

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและการเตรียมความพร้อมทางด้านการเงิน
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและการเตรียมความพร้อมทางด้านการเงิน (ตารางที่ 8) พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับ การเตรียมความพร้อมทางด้านทางการเงินกับธนาคาร ด้วยค่า Chi-Square Sig 0.000 ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเตรียมความพร้อมทางด้านเงินฝากกองทุนหมู่บ้าน เงินฝากสหกรณ์ และการออมเป็นเงินสด ด้วยค่า Chi-Square Sig .000 0.01 0.015 และ 0.31 ตามลำดับ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ตามลำดับ

ตารางที่ 8: ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและการเตรียมความพร้อมทางด้านการเงิน

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและ การเตรียมความพร้อมทางด้านการเงิน	Pearson Chi-Square Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)*
ฝากเงินกับธนาคาร	44.978a	6	.000*
เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน	21.921a	6	.001*
เงินฝากสหกรณ์	15.789a	6	.015*
เงินฝากกลุ่มออมทรัพย์	8.788a	6	.186
ออมสลากออมทรัพย์	7.538a	6	.274
ออมเป็นเงินสด	13.841a	6	.031*

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษานี้ ได้ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ โดยใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม จากผู้ที่ทำงานรับจ้าง และกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั่วไป จำนวน 400 ราย ที่อยู่ในช่วงอายุ 50-59 ปี ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาถึง ข้อมูลทั่วไปของแรงงาน อาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม การศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนบุตร การศึกษาบุตร พฤติกรรมการใช้จ่าย ที่พักอาศัย สภาพสังคม ชุมชนที่อยู่อาศัย สภาพของครอบครัว การดูแลสุขภาพ ภาวะการเจ็บป่วย โรคประจำตัว อาหาร การบริโภคต่าง ๆ และศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุ โดย จำแนกความพร้อมออกเป็น 3 ด้าน คือ ความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ สำหรับการวัดระดับความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ จะพิจารณาจากการคาดการณ์ถึงอาชีพที่จะทำในวัยสูงอายุ การเตรียมพร้อมถึงรายได้ที่จะได้รับและไว้ใช้จ่ายยามสูงอายุ ความเพียงพอของเงินออมที่จะไว้ใช้จ่าย การมีหลักประกันทางรายได้ ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ถือครอง ส่วนการเตรียมความพร้อมในด้านสังคม พิจารณาจากสภาพที่พักอาศัยที่จะใช้อยู่อาศัยในวัยสูงอายุ สภาพสังคม ชุมชน สภาพครอบครัว เช่น อยู่บ้านตนเอง หรือ อาศัยอยู่กับบุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

ในกลุ่มแรงงานรับจ้าง การเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ พบว่า แรงงานมีการเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะทำงานเพื่อให้มีรายได้จนถึงอายุเฉลี่ย 65 ปี มีความต้องการทำงานในอาชีพเดิม อาชีพรับจ้างภาคเกษตร และทำงานอิสระเป็นอาชีพที่แรงงานมีความต้องการทำสูงกว่าอาชีพอื่น และมีความต้องการให้มีรายได้หลังเกษียณ เฉลี่ย 11,000 บาทต่อเดือน ถึงจะเพียงพอต่อการยังชีพ และนอกจากรายได้จากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุยังมีรายได้

จากช่องทางอื่น ๆ คือ รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน เฉลี่ย 6,000 บาทต่อเดือน ลูกหลานส่งมาให้ เฉลี่ย 6,000 บาทต่อเดือน และมีเงินออมที่เก็บไว้ เฉลี่ย 100,000 บาท การเตรียมความพร้อมด้านสังคม พบว่า ส่วนใหญ่แรงงานมีการเตรียมความพร้อมโดยมีผู้ให้พึ่งพิง หรือพึ่งพาในยามชรา ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่จะดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว คือ บุตร สามิ/ภรรยา และพี่น้อง ส่วนการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพในการทำงานหลังเกษียณส่วนใหญ่ พบว่า แรงงานมีการทำหลักประกันสุขภาพให้กับตนเองไว้ มีการทำประกันชีวิตที่ได้รับผลประโยชน์ครอบคลุมไปถึงกรณีชรา เจ็บป่วย เสียชีวิต พุทธภาพ

ส่วนแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ การเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า แรงงาน มีความต้องการทำงาน โดยส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะทำงานจนถึงอายุเฉลี่ย อายุ 63 ปี และต้องการทำงานในอาชีพเดิมเนื่องจากเป็นงานที่มีความถนัด และอาชีพที่แรงงานส่วนใหญ่ทำคือ ขายของชำ สำหรับรายได้ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำงานเฉลี่ย 16,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้แรงงานยังมีรายได้อื่น ๆ อีก คือ รายได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน เฉลี่ย 8,000 บาทต่อเดือน ลูกหลานส่งมาให้ เฉลี่ย 6,000 บาทต่อเดือน เงินออมที่เก็บไว้ เฉลี่ย 200,000 บาท การเตรียมความพร้อมด้านสังคม พบว่า ประกอบอาชีพอิสระมากกว่าร้อยละ 86 มีผู้ดูแลยามแก่ชรา โดยมักจะมีบุตรเป็นผู้ดูแล ด้านที่พักอาศัยผู้ประกอบการอาชีพอิสระมีที่พักอาศัยของตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้อื่น ส่วนการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพสำหรับการทำงานหลังเกษียณ พบว่า ผู้ประกอบอาชีพอิสระมักมีการทำประกันสุขภาพไว้รองรับยามแก่ชรา และนอกจากนี้ยังมีการทำประกันชีวิตที่ได้รับผลประโยชน์ถึงกรณีชรา เจ็บป่วย เสียชีวิต และพุทธภาพ

สรุปได้ว่าแรงงานนอกระบบ มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ด้วยการเก็บออมเงินและทรัพย์สินต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ คือ การฝากเงินกับธนาคาร แรงงานมีครอบครัว และมีผู้ดูแลยามเกษียณ แรงงานยังคงมีความต้องการทำงานหลังเกษียณอายุ โดยต้องการทำงานในอาชีพเดิมซึ่งเป็นอาชีพที่มีความถนัด หรือในอาชีพอื่นที่มีลักษณะงานไม่หนักเกินไปและไม่ส่งผลต่อสุขภาพ แรงงานส่วนใหญ่มีความต้องการทำงานหลังเกษียณอายุเพื่อให้มีรายได้สำหรับยังชีพ การเตรียมความพร้อมให้กับแรงงานควรมีการส่งเสริมอาชีพที่มีความเหมาะสมกับอายุและสุขภาพของแรงงาน เป็นงานที่ไม่หนักเกินไป และมีรายได้เพียงพอ หน่วยงานและสถานประกอบการควรเพิ่มโอกาสในการทำงานให้กับผู้สูงอายุ ด้านสวัสดิการ แรงงานควรได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง สำหรับสวัสดิการที่แรงงานต้องการ เช่น การประกันสุขภาพ บริการสาธารณสุขโรค เงินช่วยเหลือ การช่วยเหลือแรงงานที่ไม่มีที่พักอาศัย และความช่วยเหลือแก่ครอบครัว เช่น การศึกษาบุตร ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2558). **ประชากรจากทะเบียน / การเกิด / การตาย**. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries01.html>
- ปัทมา ว่าพัฒนวศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (2554). **ประชากรไทยในอนาคต**. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.html>
- พรทิพย์ เนติการัตนกุล. (2557). ความพร้อมของแรงงานนอกระบบในประเทศไทยกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. **วารสารธรรมศาสตร์**, 33(3): 135-148.

- เพ็ญณี แรอรท และคณะ. (2553). การสังเคราะห์งานวิจัยผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www1.nrct.go.th/index.php?mod=contents&req=view&id=1340>
- เยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์. (2554). การศึกษาระบบเสริมสร้างสุขภาวะสู่แนวทางการพัฒนาของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เล็ก สมบัติ. (2549). ภาวะการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). บทสรุปผู้บริหาร การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/elderlyworkExc57.pdf>
- _____. (2558). สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2557. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/workerOutSum57.pdf>